

ION ANTONESCU ÎN ARHIVELE DIPLOMATICE FRANCEZE

VALERIU FLORIN DOBRINESCU

Activitatea politico-diplomatică și militară a lui Ion Antonescu, din perioada 1916-1944, este reflectată corespunzător în arhivele diplomatice și militare franceze.

Pentru acțiunile și misiunile Maiorului și, apoi, Locotenent-Colonelului Ion Antonescu din anii războiului de reîntregire a neamului sunt de semnalat mărturiile și documentele aflate în Arhivele Militare de la Vincennes - fondurile Statelor Majore ale Armatei de Uscat și al Armatei Aerului, Arhiva Generalului Cochet și Arhiva Generalului Joseph Vuillemin. De altfel, Generalul H.M. Berthelot și șeful de stat major al Misiunii Militare franceze, Colonelul V. Pétin¹ au făcut, în lucrările lor memorialistice, referiri interesante și pătrunzătoare la activitatea lui Ion Antonescu din anii Marelui Război, primul fiind influențat în aprecierile lui de controversesele ofițerului superior francez cu unii generali ai armatei române, îndeosebi Alexandru Averescu și mai puțin șeful Marelui Cartier General, Constantin Prezan, sau de natura raporturilor ruso-franceze sau ruso-româno-franceze².

Prezența Colonelului Ion Antonescu în capitala Franței ca atașat militar pe lângă Legația României (30 august 1922-1 ianuarie 1923)³ este, de asemenea, semnalată și apreciată favorabil în arhivele militare de la Vincennes, mai ales că ofițerul superior român s-a implicat în finalizarea unor negocieri cum a fost acordarea unui credit de 100 de milioane de franci prin lichidarea Contractului Petrol⁴ din 1920, lichidarea datoriilor de război către Franța, toate cu implicații serioase pentru viitorul raporturilor politico-diplomatice și militare româno-franceze din anii '20.

Prezența Generalului de Brigadă Ion Antonescu la conducerea Marelui

¹ Général Petin, *Le frame roumain. 1916-1918*, Préface du Général Weygand, Paris, Payot, 1932, p. 60.

² General Henri Berthelot, *Jurnal și corespondență. 1916-1919*, Ediție Gheorghe I. Florescu, Iași, Cronica, 1997, p. 171, 209, 356-357, 359.

³ V. Fl. Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu și relațiile româno-franceze din anii '20*, Pitești, Cultura, 1998, p. 73-79.

⁴ *Ibidem.*, p. 74-78.

Stat Major de la București (1 decembrie 1933-11 decembrie 1934)⁵, vizita sa la Paris (22 august - 5 septembrie 1934)⁶ și demisia sa din decembrie 1934 nu puteau să treacă neobservate în capitala Franței și semnalate și în arhive și aceste probleme constituie și obiectivul comunicării noastre de astăzi.

Urmează perioada în care Generalul de Divizie Ion Antonescu va conduce Ministerul Apărării Naționale de la București⁷ (28 decembrie 1937 - 9 februarie 1938), în guvernul prezidat de prietenul său, poetul Octavian Goga și de A.C. Cuza, moment reținut și de cei care au tipărit Seria a II-a a Documentelor Diplomatice Franceze⁸, ce conține nu mai puțin de 18 volume.

În fine, activitatea Generalului și apoi a Mareșalului Ion Antonescu din perioada cât a fost șef de guvern (4 septembrie 1940 - 23 august 1944) este amplu reflectată în arhivele diplomatice adăpostite fie la Ministerul de Externe al Franței de la Paris, în Arhivele din Fondul Vichy, fie în cele depozitate la Centrul de Arhive Diplomatice de la Nantes - sute de rapoarte sau telegrame, note sau constatări semnate de diplomați cunoscuți francezi precum: Adrien Thierry, Henry Spitzmüller, Jacques Truelle, Paul Morand etc., întregesc portretul unei personalități fascinante și covârșitoare - Generalul și Mareșalul Ion Antonescu - care a influențat prin activitatea și demersurile sale, raporturile politico-diplomatice, militare și culturale, între Franța și România din anii '30 și '40'.

De reținut că în colecția oficială de Documente Diplomatice Franceze (Seria a II-a), constatăm, cu regret, confundarea de mai multe ori a numelui lui Ion Antonescu cu cel al unchiului său, Victor Antonescu, fost șef al diplomației României în perioada 29 august 1936 - 27 decembrie 1937⁹, confuzie prezentă și într-un volum consacrat anului 1944 când Ion Antonescu și Mihai Antonescu sunt considerați drept frați?!¹⁰.

Fără îndoială, consultarea în continuare a arhivelor militare și civile franceze, ca și a fondurilor private ne poate oferi noi probe și dovezi în legătură cu personalitatea Generalului Ion Antonescu din perioada cât s-a aflat în slujbu

⁵ *Istoria Statului Major General Român. Documente. 1859-1947*, București, Editura Militară, 1994, p. 419.

⁶ Arhivele Militare Române, fond 948, dosar 423, Livret 3, f. 179-204. Mulțumim Doamnei Lenuța Nicolescu pentru semnarea dării de seamă, întocmită de Ion Antonescu, în urma vizitei efectuate la Paris în anul 1934.

⁷ „Revista Arhivelor”, anul XLVII, vol. XXXII, nr. 2, București, 1970, p. 457.

⁸ *Documents Diplomatiques Français* (în continuare se va cita D.D.F.) 2e Série, tome VII (29 Septembrie 1937 - 16 Janvier 1938), Paris, 1972, p. 815-816, Documentul 401, A. Thierry, ministrul Franței la București către Domnul Y. Delbos, Ministrul Afacerilor Străine, 31 decembrie 1937 + Anexa I (Lt. Colonel Delmas către Domnul Daladier, București, 30 decembrie 1930); Anexa II (Telegrama lui Ion Antonescu către Generalul M. Gamelin).

⁹ *Ibidem.* (Documentele nr. 7, 25, 73, 327, 349, 360, 365, 400 - generalul poartă numele de Jan?!); *idem.*, vol VIII (17 Janvier - 20 Mars 1938), Paris, 1973 (Documentul nr. 164); *idem.*, vol. IX (21 Mars - 9 Juin 1937), Paris, 1974 (Documentul nr. 112); *idem.*, vol. XIII (1 Decembre 1938 - 31 Janvier 1939), Paris, 1974 (Documentul nr. 316).

¹⁰ *Idem.*, 1944, Tome II (9 Septembre - 31 Décembre), Paris, 1996 - Raport al lui Carreau despre procesul Antoneștilor.

Statului Român.

Generalul de Brigadă Ion Antonescu, comandant al Diviziei a 3-a a fost numit, la 12 decembrie 1933, șef al Marelui Stat Major, cu delegație provizorie de șef al acestui organism, păstrându-și, în același timp, și comanda unității amintite¹¹. Numirea lui Ion Antonescu a fost recomandată de conducerea Partidului Național Liberal în frunte cu Ion Gheorghe Duca și acceptată de Regele Carol al II-lea. După aprecierea liderului liberal C.I.C. Brătianu promovarea lui Ion Antonescu a avut la bază două motive: unul intern și altul de ordin extern. Cel intern ținea cont de calitățile militare de excepție ale Generalului, care se distinsese, încă din anii Războiului de Întregire a Neamului, „ca simplu căpitan, când conducea operațiunile militare la Marele Cartier”¹². Motivația externă izvora din faptul că Generalul de Brigadă Ion Antonescu se bucura de încrederea și prețuirea aliaților Bucureștilor și, deși „nu avea gradul cel mai mare, era, desigur, personalitatea cea mai marcantă, recunoscută în străinătate, a armatei române”¹³.

Ion Antonescu însuși va mărturisi, mai târziu, că la festivitatea de numire, după ce i-a prezentat Regelui starea deplorabilă a armatei, cauzele acestei situații, precum și „principiile tehnice, morale și naționale” de care era călăuzit în îndeplinirea unei opere dificile, dar esențiale pentru apărarea națională a țării, Carol al II-lea i-a dat mandatul „imperativ de a redresa și reorganiza armata română”¹⁴.

Momentul în care Generalul de Brigadă Ion Antonescu era numit șef al Marelui Stat Major de la București releva că încercările făcute anterior în direcția înzestrării materiale a trupeii eșuaseră și, ca urmare, armata română se afla la periferia valorilor europene¹⁵. Studii și rapoarte, întocmite la Marele Stat Major de la București, arătau că România era practic incapabilă, din cauza lipsurilor materiale, să mobilizeze pentru un eventual război mai mult de 10 divizii. Înzestrarea cu mijloace de luptă era insuficientă, armata țării nefiind în stare să asigure un minimum de securitate României¹⁶.

Mutațiile survenite în viața diplomatică internațională, la sfârșitul anului 1933 și începutul lui 1934, au avut implicații asupra măsurilor și acțiunilor inițiate pe plan militar de statul român, iar persoana aleasă să le materializeze

¹¹ „Monitorul Oficial”, Partea a III-a, Dezbateri Parlamentare, Adunarea Deputaților, nr. 16, 24 decembrie 1934, p. 277. În mai multe lucrări numirea lui Ion Antonescu apare cu data de 1 decembrie 1933 (Înalt Decret nr. 3057, 29 noiembrie 1933).

¹² „Monitorul Oficial”, Partea a III-a, Dezbateri Parlamentare, Adunarea Deputaților, nr. 16, 24 decembrie 1934, p. 281.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata și răsplata Istoriei. Ion Antonescu, militar și diplomat. 1914-1940*, Iași, Institutul European, 1993, 1994, p. 47.

¹⁵ Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare. 1933-1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 69.

¹⁶ *Ibidem*.

nu putea fi decât Generalul de Brigadă Ion Antonescu.

Nu insistăm asupra prezenței benefice a lui Ion Antonescu la conducerea Marelui Stat Major, deoarece acest lucru l-am făcut cu un alt prilej,¹⁷ ci doar amintim că propunerile avansate de el la 12 februarie 1934, privind adoptarea unor măsuri urgente pentru reorganizarea și înzestrarea grabnică a armatei, au început să se materializeze. Promulgarea unei noi legi de stat major, directivele privind întocmirea lucrărilor de ipoteze, cu „simplificarea și standardizarea lucrărilor“ prin reorientarea strategiei de apărare, memoriile adresate, în perioada 9 martie-15 noiembrie 1934, factorilor de decizie politică și militară, inclusiv Consiliului Superior al Apărării Țării, ce urmau realizarea „unui sistem de armament modern, atât în ceea ce privește proporția, cât și repartizarea acesteia“ - iată câteva din realizările Generalului de Brigadă Ion Antonescu în scurtul timp cât s-a aflat la conducerea Marelui Stat Major de la București.

Pe planul relațiilor militare externe, amintim consolidarea legăturilor României cu Franța și statele din Mica Înțelegere. După reuniunea de la București din martie 1934, a șefilor de Stat Major ai țărilor Micii Antante, Ion Antonescu l-a convins pe premierul Gheorghe Tătărescu să invite în țară o delegație condusă de Generalul Victor Pétin, pentru a discuta posibilitățile unei colaborări mai strânse, în cadrul căreia România ar fi asigurat personalul, dacă Franța era dispusă să ofere mai mult echipament militar. Generalul Victor Pétin s-a văzut și cu Ion Antonescu care, într-o lungă convorbire, l-a informat și despre conținutul „Actului Adițional“ încheiat în urma reuniunii de la București și despre importanța lui în cazul unui conflict generalizat, pentru colaborarea militară probabilă între Franța și statele Micii Antante.

Reîntors la Paris, Generalul Victor Pétin a informat, la 8 aprilie 1934, superiorii despre rezultatele vizitei efectuate la București într-un raport care conținea trei părți: 1) un expozeu al negocierilor relative la armamentul cerut de guvernul român; 2) o expunere a negocierilor privind ajungerea la o colaborare mai strânsă între Statul Major al armatei franceze și cele ale țărilor Micii Antante; 3) concluzii personale de ordin general. Raportul adresat mareșalului Philippe Pétain, Ministrul de Război, se află în Arhivele Militare de la Vincennes și a fost utilizat parțial până acum de istoricii Viorica Moisuc și Larry Watts în lucrările lor. Parțial documentul a fost tipărit în D.D.F.¹⁸ - este vorba de capitolul 2 - **Colaborarea Statului Major Francez și a Statelor Majore ale Micii Antante.**

În centrul discuției cu Generalul Victor Pétin s-au aflat solicitările de

¹⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata... Ion Antonescu, militar și diplomat...*, p. 48-54, vezi și Larry Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă. 1918-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 79-128.

¹⁸ *Documents Diplomatiques Français* (în continuare se va cita D.D.F.), I-re Série, tome VI (13 Mars - 26 Juillet 1934), Paris, 1972, p. 176-180. Noi folosim o copie aflată în Arhivele de la Statul Major al Armatei Aerului de la Vincennes.

armament ale României de care această țară avea absolută nevoie.

„Dumneavoastră - scria Victor Pétin în paragraful **Întrevederea cu șeful de Stat Major General** - cunoașteți valoarea excepțională a noului șef de Stat Major, Generalul Ion Antonescu. Eu l-am cunoscut în timpul războiului, ca simplu căpitan de Stat Major, eminența cenușie a Generalului Prezan. Animator excepțional, în acele vremuri, foarte naționalist, având toate calitățile frumoase și defectele tinereții, impetuos, ordonat, cu o inteligență excepțională, el a fost pentru Generalul Prezan un colaborator fără egal.

De atunci s-a încheiat o perioadă pentru România; el acționează la împlinirea operei de însănătoșire; Regele l-a chemat la treabă: el a făcut o alegere excepțional de fericită. Generalul Antonescu domină toate personalitățile militare române¹⁹.

Discuția Pétin-Antonescu, „mai ordonată“ după opinia generalului francez când primul o compara cu cea purtată cu Regele Carol al II-lea, a evidențiat temerile celui de al doilea asupra ineficienței și caracterului „teoretic“ al instrumentelor existente ce asigurau securitatea generală și regională - Antonescu era încă din 1924 un acuzator aspru al neputinței Ligii Națiunilor - și slaba capacitate de apărare a României. Ion Antonescu credea că, în cazul unui atac german asupra Cehoslovaciei, Mica Antantă nu ar dispune de mijloacele necesare pentru a-l opri, în timp ce politica revizionistă a Bulgariei și Ungariei ar trage toate foloasele din această situație. Argumentele lui Ion Antonescu au convins și francezii s-au declarat de acord să furnizeze materialul de război, dacă țara sa va promova unele reforme, deja proiectate de generalul român²⁰. Sursele diplomatice franceze aveau cunoștința de diversitățile de care Generalul de Brigadă Ion Antonescu le putea avea în opera de reformă din partea altor ofițeri superiori români. Reîntors de la București, după reuniunea șefilor de Stat Major ai țărilor Micii Înțelegeri, Generalul Petar Aracici, șeful Secției a II-a din Marele Stat Major iugoslav, s-a întâlnit cu atașatul militar francez Generalul Lepetit și i-a arătat decepția sa în legătură cu starea armatei române, în pofida eforturilor lui Ion Antonescu. „Șeful de Stat Major, generalul Antonescu - se confesa Aracici - fost atașat militar la Paris, în vârstă de numai 52 de ani, este un om foarte inteligent și energic. El trebuie să țină cont de gravitatea situației și se străduie să o pareze; dar el se lovește de

¹⁹ Service Historique de l'Armée française, Vincennes, État Major de l'Armée de l'Air, 2B 97, Sous Série 2B (În nota din 14 aprilie 1934 care rezuma raportul Pétin pentru Mareșalul Pétain se sublinia: „... El a făcut un frumos elogiu, meritat de altfel, Generalului Antonescu care a deschis fișetul și i-a arătat dosarele cele mai secrete. Acest general este incontestabil un șef de mare valoare și foarte francofil și în care se poate avea deplină încredere (...) Generalul Antonescu este foarte doritor de a vedea Franța, participând la conferințele șefilor de Stat Major ai Micii Antante“).

²⁰ *Ibidem*, vezi și Viiorica Moisuc, *Premisele Izolării politice a României. 1919-1940*. București, Editura Humanitas, 1990, p. 281.

reaua voință și de gelozia unor generali mai în vârstă²¹. Din nefericire, Generalul de Brigadă Ion Antonescu avea adversari nu numai în unii din camarazii săi, dar și în Camarila Regală, inclusiv în persoana Regelui Carol al II-lea.

Vizita efectuată de Generalul de Brigadă Ion Antonescu la Paris, la invitația omologului său generalul Maurice Gamelin, din perioada 22 august-5 septembrie 1934, eforturile făcute pe lângă acesta și de generalii Weygand și Denain nu au putut fi exploatare deoarece, la 7 decembrie 1934, Ion Antonescu și-a prezentat demisia. În felul acesta, nici dorința lui Ion Antonescu de a se modifica textul convenției militare româno-franceze din 1926 nu s-a mai putut realiza. Încă de la 12 mai 1934, Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, respinsese dorința Marelui Stat Major de la București de a se modifica clauza militară a convenției din 1926.

Schimbarea lui Ion Antonescu de la conducerea Marelui Stat Major, o adevărată „capcană regală“, dezbaterile furtunoase ale „cazului Antonescu“ din cele două camere ale Parlamentului României, în care cei mai mulți dintre oamenii politici de frunte ai României s-au pronunțat favorabil, au arătat că, deși suveranul și primul ministru îi promisese sprijinul lor pentru „înlăturarea stării deplorabile a armatei“, a „doua zi, toate forțele oculte, toți beneficiarii incorecți ai unei situații preponderente, toți invidioșii, toți cei care făcuseră dovada incuriei, nepriceperii și neputinței lor în redresarea statului, s-au coalizat pentru a dărâma, prin intrigi și ură, pe acela care știau că venise să-i scoată cu biciul din viața politică românească, pentru că o dezonorau și o duceau cu vorbe sonore încet, dar sigur, la pieire“²². Generalul Maurice Gamelin și-a exprimat, într-o scrisoare, din 26 decembrie 1934, surprinderea și mâhnirea față de schimbarea lui Ion Antonescu,²³ care întrerupea o operă de organizare și de modernizare a armatei române.

Era drama unui om care luptase împotriva curentului, clar exprimată de general în răspunsul la scrisoarea din 12 decembrie 1934, primită de la prietenul său, Generalul Radu Rosetti: „... Am fost desigur înfrânt. Totuși, cauza pentru care am căzut luptând, fie chiar cu mijloace brutale, este atât de mare și de dreaptă, încât ea va trebui să triumfe. Nu pierе un neam din cauza unei mâini de netrebnici“²⁴.

În finalul comunicării, vom comenta un document inedit - aflat în anexa lucrării - depistat de noi în Arhivele Ministerului de Externe al Franței²⁵.

²¹ D.D.F., I-re Série, tome VI (13 Mars-26 Juillet 1934), Paris, 1972, p. 210-210 (Scrisoare nr. 15/5, 12 aprilie 1934, de la Belgrad, Generalul Lepetit, atașat militar al Franței la Belgrad către Mareșalul Pétain, Ministrul de Război).

²² Ion Antonescu. Citiți, judecați, cutremurați-vă, București, Editura „Tinerama“, 1991, p. 39-50.

²³ L. Watts, op. cit., p. 727.

²⁴ Ibidem, p. 128.

²⁵ Arhivele M.A.E. al Franței, Europe, 1918-1940, Roumanie, volume 149, f. 305-306 (Raport confidențial nr. 188 din 21 decembrie 1934).

Intitulat **În jurul câtorva incidente de politică internă în România**, documentul a fost elaborat de Comitetul Alsacian de Studii și de Informații, Secția Externă, și poartă data de 21 decembrie 1934.

Lectura atentă a documentului ne-a permis avansarea următoarelor aprecieri:

1) Generalul de Brigadă Ion Antonescu este prezentat drept unul din cei mai reputați ofițeri superiori ai armatei române, serios și competent, care a avut o strălucită conduită în anii primului război mondial;

2) Plecarea Generalului de Brigadă Ion Antonescu de la conducerea Marelui Stat Major a fost regretată de marea majoritate a ofițerilor armatei române și de lumea politică, care îl stimau unanim;

3) Intervenția Elenei Lupescu a fost **decisivă** în demisia din 7 decembrie 1934 a Generalului de Brigadă Ion Antonescu;

4) Ion Antonescu se bucura de prietenia lui Nicolae Titulescu și Iuliu Maniu, al doilea gășind în „cazul Antonescu“ motive pentru a rediscuta „condițiile“ în care s-a făcut „Restaurația“ din iunie 1930;

5) Tăcerea presei asupra demisiei s-a datorat cenzurii, care, însă, nu a putut acționa și în dezbaterile parlamentare, toți șefii de partide deplorând „măsura luată contra lui Antonescu“;

6) „Argumentele“ prezentate de guvernul Gheorghe Tătărescu la schimbarea lui Ion Antonescu, între care cel mai invocat era cel al gradului, nu au convins pe nimeni, mai ales în Parlament;

7) „Cazul Antonescu“ a făcut uitată „Afacerea Skoda“, implicațiile lui putând provoca chiar o criză ministerială, datorită prieteniei lui Antonescu cu Titulescu.

ANEXA

Comitetul Alsacian de Studii și
Informații

Exemplar: D
21 Decembrie 1934

Nr. 188
Confidențial

În jurul câtorva incidente de politică internă în România

La 12 Decembrie s-a anunțat brusc că Generalul Antonescu era înlocuit în funcțiile de șef de Stat Major al Armatei de Generalul Samsonovici.

Generalul Antonescu este unul din ofițerii cei mai reuțați ai armatei române; el a avut o conduită strălucită în timpul războiului, a exercitat funcțiile delicate de atașat militar la Paris și la Londra; este cunoscut ca un om serios și competent. Plecarea sa a cauzat regrete vii în rândul ofițerilor, de asemenea, în lumea politică unde este unanim apreciat; el se află la mare stimă îndeosebi din partea lui Titulescu și a lui Maniu.

Emoția a crescut când s-a cunoscut cauza plecării sale: o intervenție a Doamnei Lupescu la care el s-ar fi făcut vinovat de o impolitețe.

Cenzura care continuă să funcționeze în virtutea stării de asediu (decretată în decembrie 1933 și prelungită în mai multe rânduri) a interzis orice comentariu asupra acestei schimbări. Ea nu a putut, totodată, împiedica ca o dezbateră să înceapă în Parlament pe 14 Decembrie, acțiune în cursul căreia toți șefii de partid, inclusiv Dinu Brătianu, șeful partidului aflat actualmente la putere, să dezaprobe măsura luată contra lui Antonescu.

Guvernul s-a apărat pretextând că Antonescu, simplu General de Brigadă, ocupa un post rezervat unui General de Divizie și că el era prea tânăr pentru a putea fi promovat.

Această chestiune a făcut imediat uitată Afacerea Skoda. Ea însăși, despre care se teme că ar putea provoca o criză ministerială – din pricina prieteniei pe care Titulescu o poartă lui Antonescu – nu întârzie să cedeze primul loc al actualităților unui alt incident extrem de grav (...)